

Földi József

MÓRA FERENC ÉS A JÁSZOK

A nagy író a miénk is

Mezősi Károly – a Petőfi és Móra életrajzokat árnyaltabbá és hitelesebbé formáló, elévülhetetlen érdemeket szerzett irodalomtörténeti kutató – Kiskunfélegyházán, 1999-ben kiadott, *Írások Móra Ferencről* című műve számos, a Jászság, elsősorban Jászberény és Jászárokszállás népének különös figyelmébe ajánlható ismereteket is tartalmaz.

A Kiskunfélegyházán – Móra Márton szücsmester és Juhász Anna kenyérsütő asszony gyermekeként – született író huszonnégy éves korában, 1902 májusában került Szegedre, ahol a híres *Szegedi Napló* munkatársa lett. Érdekes, hogy édesapja – jó negyven évvel korábban – szülővárosából, Jászberényből, ugyancsak Szegedre indult munkát keresni. „Ő, mint szücslegény kelt vándorútra, még az ipar céhkorában, 1858-ban. Akkortájt indult meg a cegléd-szegedi vasút. Útiköltségre azonban csak Félegyházáig futotta. Így a Jászsággal rokon kiskun városban szegődött be szücssegédnek. A három legényév eltelte után a kiskunfélegyházi szücs céh tagjai, a város pedig lakosai sorába fogadta: még ebben az évben, 1861-ben családot alapított. Egy szegény félegyházi zsellérember leányát, Juhász Annát vette el. Tíz gyermekük közül a nyolcadiknak született Móra Ferenc.”

Móra Márton ikertestvérével, a szintén szücssegéd Andrással indult útnak Jászberényből Szeged felé, de útközben – a kecskeméti vasútállomáson – hamiskártyás szerencsejátékosok elnyerték a pénzüket. A maradék pénzzel csak Félegyházáig jutottak, ahol mindketten munkába álltak és meg is ragadtak.

A Mezősi Károly könyvében közölt írások közül Balogh Jánosé rendkívüli érdeklődésünkre tarthat számot, ezért, valamint a nagyobb nyomaték és hitelesség kedvéért ezt az írást teljes egészében idézem:

„Meghatóan kedves, meleg hangú levelet kapott a jászberényi Lehel Vezér Gimnázium 1962. május 23-án. A levél írója, Katona Endre, az iskola egyik volt növendéke, aki 1902. július 13-án érettségizett a jászberényi gimnáziumban – jeles eredménnyel.

A hálás tanítvány még hatvan év távlatából is szeretettel gondolt az „alma mater”-re, és hálája jeléül nem mindennapi Móra-dokumentummal ajándékozta meg az iskolát. Két eredeti képslappal, amelyet Balatonfüredről írt neki Móra Ferenc 1931. december 16-án. A levélváltás körülményeiről Katona Endre a következőket írja: A dolog historikuma az, hogy az író műveiben annyiszor hangoztatta kiskun mivoltát, hogy megsokalltam a dolgot és megírtam neki, hogy

Félegyházán csak a föld kiskun, a népesség azonban jászági település, s ez nem is olyan régen, csak Mária Terézia alatt történt. Ezt mutatja igen sok családnév azonossága is a jászágiakkal. A Jászság, irtam – amely oly kevés íróval dicsekedhetik –, nem hagyja elvitatni magától Mórát.

Erre írta válaszul a két balatonfüredi képeslapot az író. Tekintettel arra, hogy az – egyébként tetszetős – írást elég nehéz olvasni, szövegének másolatát itt közlöm: Az első lap:

„Kedves Doktor Uram, utánam küldték szíves sorait ide, ahol orbánc, trombózis, csonthártyagyulladás s egyéb álláshalmozások után összedrótóztattam magamat. – Ami most már a lényegét illeti, én is ismerem a gondolom 1741-beli településtörténeti Filigy-Fil Félegyházarea. Persze, hogy igaza van önnek. Pláne, ami az én személyemet illeti, hiszen az én apám csak 1861-ben vándorolt be – Jászberényből. De ha már utcát kaptam a kiskunoktól, nem tagadhatom meg őket. Szívbeli meleg köszöntéssel hálásan szoritja vissza a kezét Móra Ferenc.”

A másik lap.

„A pedinter már leszaladt a postával, mire még egy családtörténeti adat eszembe jutott. Az apám Jászárokszálláson tanulta ki a szüccséget. A felszabadító mesterét Tejbetők Andrásnak hívták. Ez olyan klasszikus név, hogy megérdemli ezt a külön kártyát. Nagyon meleg köszöntéssel Móra Ferenc. 931. XII. 16.”

A Móra család Jászágóból való eredete egyébként közismert tény. Tudomásom szerint azonban még nem jelent meg olyan dokumentum, amely azt tanúsítaná, hogy Móra maga is „második szülőföldjének” tekintette a Jászságot. A „Jászág írókban szegény földjének” azonban az is jólesik, ha egy ilyen nagy író élete során egyszer-ször mer rágondolni – mint édesapja szűkebb pátriájára – anélkül, hogy ezzel meg akarná tagadni a hálás kiskunokat.”

Eddig Balogh János írása.

Ezt követően Mezösi Károly utal arra, hogy „Móra Ferenc: *Családfa* c. tárcáját maga is azzal kezdte, hogy az apja *jászkun bevándorló* volt a kiskunok földjén, Félegyházán. A családi hagyományból még annyit tudott, hogy jászági nagyapja juhvágással foglalkozott, nagyanyját pedig „úgy rémlik, Dudás Erzsébetnek hívták.” Már jobban ismerte a félegyházi, anyai nagyszülőket, de a „családfát” feljebbi ősökhöz itt sem tudta felvezetni, mint általában azok, akiknek a „közrendű” félegyházi kiskunok utcájában, „a Daru utcában volt várkastélyuk.”

Amidőn pedig *Gyanús nevem* c. írásában a Móra-név eredetét vizsgálta, azt is megemlítette, hogy a Jászágóból felkereste őt Móra Mihály nevű atyjafia, nyug. táblabíró, aki a Móra-családfát hitelesen kétszáz évre visszamenőleg összeállította.”

Az idézett Móra-levelekben tévesen szerepel apjának 1861-ben történt bevándorlása, mert ez az évszám a kiskunfélegyházi lakosok közé „bevételre” (1861. február) vonatkozik. Ugyanezen év novemberének 13. napján kelt a házassági anyakönyv,

amely szerint Móra Márton 26 éves, jászberényi születésű ember, atyja neve: Móra István, anyja neve: Gulyás Erzsébet (tehát nem Dudás, ahogy az író emlékezett). A házassági anyakönyvi bejegyzés szerint az apai nagyszülők redemptusok voltak. Az anyai felmenők plebejusokként jegyeztettek fel. Juhász Anna azonban „büszkén emlegette félegyházi juhász nemzetségből való származását. Nemcsak a neve volt tehát juhász, hanem az ősök foglalkozása is. Móra István anyai szépajjáról azt is megírta, hogy szintén nevezetes ember volt Félegyházán, „mert írástudatlan létére olyan szélmalmot szerkesztett, aki: füttyült. Még nóta is szólt róla.” Ugyancsak téves a betelepülés levélben szereplő 1741-es évszáma, mert Kiskunfélegyháza jászsági betelepítése 1743-ban történt.

Illyés Gyula *Petőfi Sándor* című nagy ívű munkájában írja a következőket: „Félegyháza lakosai büszkén emlegetik származásukat. Magyarok? Nemcsak színmagyarok, hanem ráadásul kunok ők, amin valami olyat értenek, hogy a magyaroknál is magyarabbak. Sőt még a kunok közül is kiválnak: *jászokkal* vegyült kiskunok, ami kétségtelenül a föld legelső népét jelentheti.”

Mezősi Károly szerint Móra Ferencben csak mint családi emlékezés élt az apai ági jász származás ténye, anélkül, hogy a Jászságot második szülőföldjének tekinthette volna. Sajnos, Mezősi Károlynak igaza van ebben (is), hiszen Móra – Petőfihez hasonlóan – a kiskunok fiának vallotta magát, és ezt illik tiszteletben tartani. Azonban épp ez a hitvallása mutatja a legjobban, hogy amúgy - anélkül, hogy tudatában lett volna - igazi (ha nem róla lenne szó, azt írnám, hogy kunhátas, vagy vaskalapos) jász volt, mert amit egyszer a fejébe vett azt az Atyaúrsten sem tudta kiverni onnan. Hiszen ő maga ismerte el, hogy Katona doktornak duplán igaza van jász eredetét illetően, majd levelének végén mégiscsak kiskunokról beszél, mintha nem hatolt volna el a tudatáig az a jászsági betelepülés általa is jól ismert és elismert ténye. („Kiskun ember vagyok én, makacs és még a vélt jussából sem engedő, nemhogy a maga igazságából.” írja másutt magáról.) Az apa, Móra Márton soha nem tagadta meg szülőföldjét. Lánya, Juliska írta róla – a végtelen jókedvű, nótás, táncos, barátkozó emberről –, hogy ha földije, jászberényi ember vetődött el Félegyházára, elhívta magukhoz, megvendégelte, rétest süttetett neki. Még azt is megkockáztatom, hogy Móra kiváló humora és humorérzéke a kamukéros jász gondolkozásban gyökerezett (pl. Furfangos Cintula, A búbájós Küsmödi). Az ásatásoknál segédkező kun napszámairól – akiket hun utódoknak is nevezett írásaiban – például azt írja, hogy „Végre is az én napszámosságaim már tudnak a jazigokról és ha a sora kijön, a gepidafejű istenit szidják egymásnak.” Az *Ének a búzamezőkről* című művében található például, hogy „szaladozik egyik gödörtől a másikhoz, mint jászok ebe a homokon.” Az író szókincsének, kifejezésmódjának jászsági összefüggéseit érdemes lenne egy külön tanulmány keretében górcső alá venni. Ismeri és elég gyakran használja például a *limbus* szót. Móra meg is magyarázza, hogy íróasztalának süllyesztőjét érti alatta.

Szereplői *előgetnek*, vagy például a *tüzes emberrel* ijesztgetnek, akárcsak a Jászágban. Fel kellene kutatni az árokszállási Tejbetők (nyilvánvalóan ragadvány-név) András leszármazottait, akárcsak a berényi Móra és Gulyás család utódait.

Úgy látszik, akárcsak Móra, én sem tudok elszakadni a Tejbetők névtől, ezért még egyszer visszatérek hozzá. Az író t annyira megfogta ez a jellegzetes árokszállási tulajdonnév, hogy a *Négy apának egy leánya (A festő halála)* című regényében is megörökítette:

„A vezetőknévnek manapság valószerűnek kell lenni, mert a Szenvfi Lorántokkal és Esthajnali Kamillákkal kinevetik az embert ebben a reális világban. Kis Jánosokat, Nagy Terikéket, Grün Manókat követel a korszellem és Kakukmezei Estella csak akkor fogadható el, ha az író megsúgja, hogy a kisasszonyt az iskolában Steiner Gizinek hívták. Viszont ebből jogi kellemetlenségei származhatnak az írónak, különösen most, amikor az emberek rendkívül érzékenyek. Igaz, hogy az ilyesmi akkor is megeshetik, ha az óvatos író a legfantasztikusabb neveket eszeli ki. Emlékszem rá, hogy milyen nagy pör lett abból néhány esztendeje, hogy egy drámaírónk Tejbetők Andrásnak nevezte el a parasztragédiája falusi Rómeóját, éppen azért, hogy a nagy számban található Kis Jánosokat magára ne haragítsa. A darab diadalmasan járta be az egész országot, valami vándorgrupp elvitte Árokszállásra is, ahol csakugyan találtatódott egy Tejbetők András nevű kovácsmester, bíróviselt ember és hatgyerekes családapa. Azt sikerült vele megértetni, hogy a színészt, aki az ő nevében ígért házasságot a kocsmáros Rézijének, nem ütheti agyon, hanem az író ellen mégis csak megindította a pört. Gondolom, még most is folyik, mert a bíróság szakértőktől kért véleményt, s azok még nem tudtak megegyezni.”

Mikszáth óta senki nem tudott olyan derűs, meleg és együttérző, vagy ha kellett, akkor olyan maró gúnnyal írni, mint Móra Ferenc. Szerinte az MTA alapszabálya abból áll, hogy „aki a perpetuum mobilét fel akarja találni, azt nem fogadjuk be a halhatatlanok közé”. A szódavizet kutyaijesztőnek hívta, a mappát makkfának, mert annak legalább van értelme. Pósa Lajosról örökítette meg, hogy szegedi újságíró gyakornokként elkövetett első riportjában, amely a „Csizmatolvaj a vásárban” címet viselte, azt írta, hogy „az ismeretlen tettetést Nagy Jánosnak hívják”.

Móra édesanyám legkedvesebb írója volt. Ha felejteni akarta az élet nehézségeit, legtöbbször Móra bácsi (így hívta őt) agyonolvasott köteteket vette fáradt kezébe, majd mintegy varázsütésre derű és harmónia űzte el a gondokat, bajokat. Jómagam is sokat köszönhetek a nagy írónak, bárcsak minden gyerek az ő művein nőne fel, és fedzné fel újra felnőtt korában Móra Ferencet, akitől csak jót és szépet lehet - szórakozva - tanulni. Apai ágról is közel áll hozzám Móra, hiszen az apám is szűcs volt, és Móra Mártonhoz hasonlóan igazi negyvennyolcas. Egyik dédnagyanyám, Győri Julis pedig kenyérsütő asszony volt. A negyvennyolcas családi hagyományokhoz Ferenc is hű maradt. A kiegyezés utáni kort úgy jellemzi, hogy „a liberalizmus

álarcában járt az abszolutizmus.” Egyik írásában szerepel a „németkék szemű” Sáfár Laci, aki 67 helyett mindig 66+1-et mond. Az urakról – akárcsak Madarász László – ő is azt tartotta, hogy „olyanok, mint a kéményseprő, aki minél magasabbra hág, annál feketébb lesz”. Amikor Vágó Pál a szegedi árvizet festette „a szegedi notabilitások még Jászapátiba is utána mentek a festőnek, mert mind ott akartak lenni a képen” írja Móra.

Végezetül: akár elismerte Móra Ferenc jáász eredetét, akár nem, mindenképpen megérdemelné, hogy a Jászság a jelenleginél erőteljesebben ápolja emlékét, munkásságát. Jászberényben van ugyan utcája, de nincs tudomásom arról, hogy például Árokszálláson bármit is róla neveztek volna el...

Hamberger Zoltán–Hambergerné Válik Sarolta

VÁROSUNK MOZITÖRTÉNETÉBŐL

A Jász Múzeum, a Városi Könyvtár archívumai és a szemtanúk visszaemlékezései jelentős segítséget nyújtottak a viszontagságos történetek feldolgozásában. A cikkünk az egykori filmvetítési lehetőségekről, mozik üzemeltetésének kialakulásáról igyekszik képet adni.¹

Az első mozi, a Városi Mozgó

A korabeli helyi lap tudósítása szerint a városban az első mozit, a Városi Mozgót 1921 decemberében nyitották meg. A városi mozgóképszínház a Lehel Szálló nagytermében működött.

A december 22-i bemutató előadás Homoki Aladár zenekarának ünnepi nyitányával kezdődött. A tanítóképzős növendékek a magyar hiszekegyet adták elő. Az előadást Berzátzy László tanár vezetése alatt zenekar kísérte. Bemutatásra került a Shakespeare nyomán készült Hamlet című film, hat felvonásban.² A film a fővárosi bemutatót is megelőzte. 25-én a Harc a hőmezőkön című filmet nézte meg a közönség. Ez a film is a budapesti vetítés előtt került bemutatásra. A mozgóképszínház iránt nagy érdeklődés mutatkozott. A színház megnyitását Friedvalszky Ferencz polgármester, Pénzes Sándor városi főügyész és Szombathy István igazgató munkájának köszönhették.

Az ígéretes kezdet után váratlan fordulat következett 1922 januárjában. Elkezdődött a mozi kálváriája.³ A városi tanács és a mozibizottság csúnyán összevitkozott. A mozinak használt nagytermet táncmulatság és bál megtartására kérték. Ezt a mozibizottság elutasította. Később megegyeztek, hogy átengedik hangverseny céljára a termet 2000 koronáért. A székeket nem engedték fölszedni, ezért a koncertet követő bált nem tudták megrendezni a városi tanács szervezői az épületben.

A Városi Mozgóban pár hónap múlva a Salto Mortale című filmet nem két részletben, hanem egyszerre, egy napon mutatták be délután öt és este nyolc óraker.⁴ A Városi Mozgó a kezdetekben jó üzletnek bizonyult. Az 1925. évre vonatkozó számadásában a bevétel 566 millió, a kiadás 365 millió korona volt. Bartha Béla az ingyenes mozielőadások tartását sürgette, de a minisztérium nem egyezett bele. A tanulók számára tartott előadásokon mérsékelt belépődíjat szedtek.⁵

¹Köszönetet szeretnénk mondani Maczkó Barnánének, Szántai Józsefnének, Szántai Katalinnak, Varga Imrénének, Válik Lászlónak, Nagy Bélának, Bathóné Nagy Juditnak, a Városi Könyvtár és a Jász Múzeum dolgozóinak, akik sok fontos információval segítettek munkánkat.

² Jász Hírlap 1921. december 18.

³ JH 1922. január 29.

⁴ JH 1922. március 5.

⁵ JH 1927. január 1.